

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу
БАГМЕТ КСЕНІЯ ВІКТОРІВНА**

на тему: «Державне регулювання інституційних змін соціального сектора національної економіки»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність обраної теми дослідження.

Реалізації реформ у соціальному секторі, обумовлена потребою у забезпеченні добробуту населення та економічного зростання, є наразі одним із першочергових завдань державної економічної політики. Актуалізується питання не лише фінансування соціальних послуг чи зміни підходів до соціального захисту, а й формування інституційного середовища для нової соціально-економічної моделі – інклюзивного економічного зростання. У цьому контексті запровадження ефективних механізмів державного регулювання інституційних змін, які наразі відбуваються у національній економіці в цілому та у соціальному секторі зокрема, є нагальною потребою. Отже, актуальність теми дисертаційної роботи визначається потребою вирішення наукової проблеми формування теоретико-методологічного підґрунтя державного регулювання інституційних змін в соціальному секторі національної економіки відповідно до завдань інклюзивного економічного зростання. Комплексне вирішення цих завдань зумовило вибір теми дослідження, його мету та завдання.

Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки.

Дисертація виконана у контексті Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/201 від 12.01.2015 р.), проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року «Україна – 2030» (Проект Закону України № 9015 від 07.08.2018 р.), Стратегічного плану ПРООН на 2018–2021 роки (рішення Виконавчої ради ПРООН 28.11.2017 р.) та ін.

Наукові результати та висновки дослідження використано під час виконання науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Зокрема, в межах теми «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (№ д/р 0118U003569) розроблено пропозиції щодо оцінювання відносної ефективності державного регулювання соціального сектору національної економіки; в межах теми «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію фінансової політики сталого розвитку об'єднаних територіальних громад» (№ д/р 0117U003935) дисертанткою обґрунтовано підхід до оцінювання взаємозв'язку

між темпами економічного зростання національної економіки та динамікою розвитку складових соціального капіталу; за темою «Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування» (№ д/р 0117U003922) розроблено методологічний підхід до визначення потенційно можливих втрат, що є результатом неповного використання людського капіталу через незбалансованість розвитку соціального сектора національної економіки; в межах теми «Методологічні основи забезпечення інституціонально-економічної стійкості підприємства» (№ д/р 0119U102422) запропоновано оцінювання соціальної цінності як інструмента узгодження економічних та соціальних інтересів стейкхолдерів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є достатньо аргументованими. За структурою та змістом дисертація логічно вибудована відповідно до оставлених завдань дослідження. Висновки та рекомендації здобувачка базує на результатах емпіричного аналізу на основі аналізу широкої статистичної інформації з офіційних джерел.

Мета дослідження, що полягає у розвитку теоретико-методологічного та методичного підґрунтя державного регулювання інституційних трансформацій у соціальному секторі національної економіки у контексті гармонізації економічного розвитку та соціального прогресу відповідно до концепції інклюзивного економічного зростання, досягнута. Визначені завдання дослідження достатньо повно розкривають мету, їх всебічне висвітлення розкриває зміст наукової проблеми, що досліджується та вирішується у дисертаційній роботі.

Усі пропозиції здобувачки є достатньо обґрунтованими, використано релевантні методи дослідження. Висновки за кожним розділом дисертації є узагальненням певного етапу дослідження, не суперечать матеріалу, викладеному у відповідну розділі.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується публікацією основних результатів дослідження в одноосібній та колективній монографіях, у виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами, у наукових фахових виданнях України та інших держав, оприлюдненням на міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові дослідження дисертантка проводила, базуючись на сучасній методології, використовуючи широкий перелік методів аналізу і обробки даних зокрема: методи логічного узагальнення та наукової абстракції, аналізу, синтезу, системно-структурний, статистичний, порівняльний аналіз, логіко-історичний та метод аналогій, метод головних компонент, мінімаксний-метод, кореляційно-регресійний, крос-секційний аналіз, DEA-аналіз. Розрахунки здійснено з використанням програмних продуктів StataMP 13, MS Excel, DEAP Version 2.1.

Усе наведене вище підтверджує достатню обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі Багмет К. В.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Базуючись на результатах та висновки дисертаційної роботи, враховуючи особистий внесок здобувачки у вирішення актуальної наукової проблеми розвитку теоретико-методологічного та методичного підґрунтя реалізації державного регулювання інституційних трансформацій у соціальному секторі в контексті гармонізації економічного зростання та соціального прогресу відповідно до концепції інклюзивного економічного зростання, слід зазначити, що новизна наукових результатів полягає у такому:

1. Здобувачка вперше як критерій оптимізації бюджетних витрат соціального спрямування пропонує використовувати рівень соціально-економічної віддачі, що є результатом функціонування системи надання соціальних послуг у національній економіці (с. 141-143, с. 151-154).. Розрахунок цього показника базується на запропонованому здобувачкою індексі якості соціальних послуг, що за допомогою методу головних компонент узагальнює кількісні індикатори результатів розвитку систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Для підтвердження репрезентативності цього показника у роботі висунуто гіпотезу про відповідність соціальних вимірників інклюзивного зростання національної економіки, отриманих на основі суб'єктивних оцінок громадян, оцінкам якості соціальних послуг, сформованими на основі офіційної статистики, що виражені індексом якості соціальних послуг. За результатами розрахунків підтверджена достатня відповідність суб'єктивних оцінок якості надання соціальних послуг оцінкам, що дає запропонований здобувачкою індекс якості соціальних послуг (с. 128-139). На основі отриманих висновків показники соціально-економічної віддачі та індекс якості соціальних послуг запропоновано використовувати як таргети політики державного регулювання соціального сектора національної економіки.

2. У роботі вперше запропоновано науково-методологічний підхід до визначення потенційно можливих втрат національної економіки внаслідок неповного використання людського капіталу через незбалансованість розвитку соціального сектору у взаємозв'язку двох показників: 1) абсолютного вартісного показника – індикативного значення ВВП-розриву на душу населення (с. 211-214).; 2) відносного рівня втрати потенціалу розвитку соціального сектора національної економіки, оціненого як різниця між потенційно можливим та фактичним рівнями його розвитку в цілому та окремих його компонентів (рівнів соціального захисту на ринку праці, розвитку соціальної інфраструктури та соціального капіталу) (с. 197-206).

3. Дисертанткою вперше розроблено теоретико-методологічні засади оцінювання динаміки економічного та соціального прогресу як траєкторії інклюзивного економічного зростання, що базуються на поєднанні аналізу економічної конвергенції між країнами, оціненої за розміром ВВП на душу населення, та аналізу конвергенції інституційній якості соціального сектора, оціненої за соціальними та ін-

ституційними вимірниками інклюзивного економічного зростання (с. 160-174). За результатами аналізу, проведеного для 25 країн, встановлено дивергенцію за інституційно якістю соціального сектора національної економіки та підтверджено економічну конвергенцію із незначною швидкістю. За факторами, що мають найбільший вплив на інституційну якість соціального сектора, запропоновано напрями державного регулювання .

4. У роботі вперше запропоновано методологію інтегрального оцінювання відносної ефективності державного регулювання соціального сектора національної економіки на основі лінійного непараметричного програмування DEA, що передбачає поєднання двох складових: 1) оцінювання відносної ефективності використання інституційного потенціалу соціального сектора національної економіки; 2) оцінювання відносної ефективності використання фінансових ресурсів, спрямованих у розвиток соціального сектора. Таке двокомпонентне оцінювання ефективності державного регулювання соціального сектора національної економіки дозволило визначити резерв потенційного зростання якості соціальних послуг та резерв фінансових ресурсів, що може бути перерозподілений на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку соціального сектора, а також обґрунтувати стратегії державного регулювання соціального сектора для аналізованої сукупності країн (с. 316-327).

5. Важливим результатом дослідження є удосконалені здобувачкою теоретичні засади та методичний інструментарій обґрунтування взаємозв'язку між економічними, інституційними та соціальними детермінантами розвитку соціального сектора національної економіки, що проведено на основі крос-секційного аналізу. Саме це дозволило формалізувати залежність відносного рівня втрати потенціалу розвитку соціального сектора національної економіки та його складових (соціальної інфраструктури, соціального захисту на ринку праці та соціального капіталу) від економічних (ВВП на душу населення країни, економічна нерівність); інституційних (якість базових інститутів) та соціальних (рівень бідності) чинників (с. 215-231).

6. У роботі викладено наукове обґрунтування впливу інституційної якості соціального сектора на економічний розвиток країни. На відміну від існуючих, пропозиція дисертантки передбачає оцінювання інституційної комплементарності шляхом побудови регресійної моделі на основі панельних даних, що відображає залежність якості соціальних послуг від якості базових інститутів національної економіки, оціненої на основі індикаторів ефективності державного регулювання, показників економічної нерівності та економічного розвитку країни. Це дало можливість визначити напрями інституційних змін у національній економіці (с. 238-247).

7. Серед наукових результатів дисертаційної роботи необхідно відзначити удосконалені методологічні засади та методичний інструментарій обґрунтування зв'язку між динамікою економічного зростання та динамікою складових соціального капіталу. Так, дисертанткою побудовано дві моделі, що дозволяють встано-

вити відповідний зв'язок: 1) модель панельної регресії на основі урахуванням інтервальних значень параметрів економічного зростання та соціального капіталу, показників економічної нерівності та економічного розвитку країни; 2) крос-секційна регресійна модель, що дозволяє оцінити ступінь і характер впливу якості державного управління, рівнів економічної нерівності та бідності на розвиток складових соціального капіталу з урахуванням типу становлення інститутів в країні. На основі проведеного аналізу визначено потенціал зростання (можливі інтервали) складових соціального капіталу внаслідок впливу на рівень економічної нерівності та бідності с. 264-280).

8. Важливим науковим результатом дослідження з позиції державного регулювання соціального сектора національної економіки є удосконалена авторкою класифікація моделей взаємодії стейкхолдерів соціального сектора в процесі реалізації соціальних програм та проєктів. Так, зокрема за широтою залучення стейкхолдерів запропоновано виділяти моносекторальну та розподілену моделі; за характером фінансових відносин – боргову, філантропічну, модель громадського інвестування, модель, засновану та власному фінансуванні, модель умовно-власного фінансування/інвестування; за характером підтримки з боку донорів/інвесторів – організаційну, фінансову, інформаційну, комплексну моделі; за походженням капіталу – публічну, приватну і змішану (с. 304-309).

9. В роботі обґрунтоване авторське трактування сутності соціального сектора національної економіки з позицій окреслення його економічних меж для цілей державного регулювання національної економіки. Так, зокрема його запропоновано розуміти як сукупність економічних відносин між різними типами інституційних одиниць національної економіки щодо виробництва, обміну та розподілу суспільних благ за умови, що учасники цих відносин мають пріоритет соціальних цілей перед економічними (створення соціальної цінності) та мають інституційні обмеження щодо розподілу прибутків. Перевагою такого підходу на відміну від існуючих є представлення соціального сектора національної економіки за інституційною побудовою та функціональною структурою, урахування основних інституційних та структурних змін у національній економіці та в соціальному секторі, а також сучасних трендів розвитку суб'єктів соціального сектора національної економіки, що відбуваються у відповідь на ці зміни (с. 43-45).

10. Наукову цінність має уточнене здобувачкою трактування змісту державного регулювання соціального сектора національної економіки як складової структурної політики держави, що у довгостроковій перспективі спрямована на підвищення потенціалу інклюзивного економічного зростання шляхом розширення пропозиції соціальних послуг з боку суб'єктів соціального сектора, розвитку соціального підприємництва, зростання продуктивної зайнятості через розвиток кооперативних форм підприємництва, зменшення трансакційних витрат. Перевагою запропонованого підходу на відміну від існуючих є те, що він враховує економічні, соціальні та інституційні детермінанти розвитку соціального сектора та пріоритезує економічні функції соціального сектора національної економіки (с. 86-87).

11. Заслуговує на увагу представлений у дисертації теоретико-методичний підхід до формування системи таргетів політики державного регулювання національної економіки, що поряд з іншими включає рівень інституційної якості соціального сектора. Його запропоновано визначати як комплексну характеристику, яка включає 1) здатність соціального сектора забезпечувати надання соціальних публічних послуг відповідно до соціальних гарантій, забезпечених державою, 2) здатність інститутів соціального сектора адекватно реагувати на зміни зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку, 3) узгодженість структури інститутів соціального сектора з чинною інституційною структурою національної економіки та здатність швидко трансформувати цю структуру без втрати динамічної стійкості. Такий підхід на відмінну від існуючих розширює вимірники гармонізації економічного зростання національної економіки та соціального прогресу, формує передумови для їх узгодженості (с. 119-121).

12. Важливим теоретико-методологічним результатом дисертаційної роботи є обґрунтування ролі соціального капіталу як фактору розвитку національної економіки, що відрізняється від існуючих виявленою триалістичністю його сутнісних ознак: як інституту, як фактору продуктивності та як суспільного блага. Спільний прояв цих ознак трансформує інституційні імпульси у додатковий ресурс, використання якого у конкретному інституційно-економічному середовищі забезпечує зростання відповідних економічних результатів. Це дозволяє розглядати соціальний капітал як драйвер інклюзивного економічного зростання та визначає його трансформаційну, інформаційну та мотивуючу функції (с.260-264).

13. Базуючись на теорії інституційних змін та концепції інклюзивного економічного зростання, здобувачкою розроблено концептуальні засади формування стратегії державного регулювання інституційних змін соціального сектора національної економіки. За пропозицією авторки, це передбачає створення інституційного та економічного середовища, в якому через розвиток ринково-когерентних та суспільно-когерентних взаємодій забезпечується досягнення як економічного зростання, так і соціальних цілей за визначеними таргетами державного регулювання, з поступовим зміщенням від інститутів перерозподілу доходів до інститутів співучасті (с. 300-304).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що отримані результати є теоретико-методологічним підґрунтям для розвитку концепції інклюзивного економічного зростання, теорії інституційних змін, теорії соціального капіталу, а також для удосконалення державного регулювання соціального сектора національної економіки.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи визначається можливістю використання теоретичних та науково-методичних положень у процесі державного регулювання національної економіки, орієнтованого на досягнення ін-

ключивного економічного зростання, розробленні макроекономічної та соціальної політики.

Практичну цінність результатів дисертаційного дослідження засвідчує наявність довідок про впровадження. Зокрема, пропозиції щодо методології оцінювання інституційної якості соціального сектора національної економіки, впливу рівня економічної нерівності та бідності на соціальний капітал враховані Міністерством соціальної політики України (довідка № 07/671 від 26.04.2019 р.); щодо переходу до європейської системи пільг, запровадження персоніфікованої адресної допомоги окремим категоріям населення – Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (довідка №04-30/15-194999 від 24.10.2019 р.); щодо впливу економічної нерівності та рівня безробіття на показники економічного зростання в Україні – Сумським обласним центром зайнятості (довідка №07/671 від 26.04.2019 р.); щодо моделей розвитку та співпраці громадських організації з іншими стейкхолдерами в процесі державного регулювання соціального сектора національної економіки – ГО «Центр освітніх ініціатив» (довідка № 1 від 29.04.2019 р.).

Слід відзначити, що результати дослідження впроваджені в освітній процес Сумського державного університету при викладанні дисциплін: «Система публічного управління», «Економічна політика та державне регулювання» (акт від 27.05.2019 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації, висновків і пропозицій в опублікованих працях здобувача.

Вивчення дисертаційної роботи та автореферату свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації.

Автореферат оформлений відповідно до вимог МОН України, повною мірою розкриває всі основні положення та елементи наукової новизни, містить висновки та рекомендації, і не містить інформації, яка не наведена у роботі.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України. Основні положення та результати дослідження представлено в 40 наукових працях загальним обсягом (37,7) друк. арк., з яких особисто авторці належить (35,9) друк. арк., зокрема 1 одноосібна монографія, розділи в 1 колективних монографіях, 26 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у інших наукових виданнях України та 2 статті у наукових виданнях інших держав (з яких 26 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема 3 – до бази Web of Science та SCOPUS,), 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертантки відображено повною мірою.

В цілому, дисертаційна робота є логічно структурованою, завершеною науковою працею, висновки за якою є та в якій наукові положення та висновки побудовані на достовірних даних із використанням сучасних програмних продуктів.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Відзначаючи високий рівень дослідження та ґрунтовність теоретичних, методологічних та методичних положень дисертації Багмет К.В., необхідно вказати на окремі дискусійні моменти, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі, а саме:

1. Обґрутовуючи концептуальну рамку державного регулювання інституційних змін у соціальному секторі національної економіки, авторка формує свої пропозиції, базуючись на концепції інклюзивного економічного зростання. Теоретичні висновки були б більш змістовними, якщо би дослідження включало в якості методологічного підґрунтя ще й теорію сталого розвитку та теорію розвитку людського капіталу.
2. За результатами дослідження соціального капіталу дисертантка робить висновки щодо його триалістичності (с.260-264)., проте у подальших емпіричних дослідженнях акцентує увагу переважно на його інституційній сутності, вимірюючи його через індекси соціального розвитку.
3. Реалізація запропонованого у роботі підходу до розроблення стратегії державного регулювання інституційних змін соціального сектора національної економіки передбачає за пропозицією здобувачки механізми перерозподілу доходів, спрямовані на зменшення нерівності (с. 300-304). На нашу думку, суттєво б посилило результати роботи представлення авторських рекомендацій щодо формування та імплементації цих механізмів.
4. Досліджуючи інституційні зміни, здобувачка акцентує увагу на їх позитивних наслідках. На нашу думку, доцільно було б розглянути діалектичний характер інституційних змін та приділити більше уваги різним за характером наслідкам інституційних змін – інституційним пасткам, ризикам виникнення інституційних деформацій тощо. Такий аспект був би корисним у контексті формування стратегії державного регулювання інституційних змін соціального сектора.
5. У дослідженні конвергенції, на нашу думку, варто було б розмежувати інституційну та соціальну конвергенцію, тим більше, що в роботі проведено ґрунтовний аналіз підходів до оцінювання як інституційної, так і соціальної конвергенції (с. 156-163). Такий підхід, на нашу думку, був би більш методологічно коректним і дозволив би проаналізувати траєкторію інклюзивного економічного зростання відповідно до трьох детермінант розвитку національної економіки: економічної, соціальної та інституційної.
6. У процесі дослідження інституційної комплементарності при інтегруванні індикаторів ефективності державного регулювання економіки (WGI) в єдиний показник, усі індикатори розглядаються як рівнозначні (використала модель адитивної згортки) (с. 241-245). Це видається дискусійним, оскільки різні базові інститути можуть мати різний вплив на розвиток соціального

сектора, що можна було б урахувати різними ваговими коефіцієнтами при індикаторах WGI.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства науки і освіти України.

Дисертаційна робота Багмет Ксенії Вікторівни на тему: «Державне регулювання інституційних змін соціального сектора національної економіки» є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням, в якому вирішено актуальну наукову проблему розвитку теоретико-методологічного та методичного підґрунтя державного регулювання інституційних трансформацій у соціальному секторі національної економіки в контексті гармонізації економічного розвитку та соціального прогресу відповідно до концепції інклюзивного економічного зростання.

Робота структурована відповідно до поставлених завдань, що є узгодженими та розкривають мету дослідження. Автореферат відображає основні положення дисертації, не містить інформації, яка не наведена у роботі. Тема і зміст дисертації відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством і профілю спеціалізованої вченої ради вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті.

Отже, зміст, структура, обсяг і оформлення дисертації та автореферату, представлені наукові результати відповідають вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, що висувуються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

В цілому дисертація заслуговує на позитивну оцінку, а її автор – Багмет Ксенія Вікторівна – на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри менеджменту
Сумського національного аграрного університету
доктор економічних наук, професор

А. М. Михайлов

*Вчений секретар
СНАУ, д.е.н., проф.*

М. О. Лещенко